

Antoni Barciak

Współpraca polsko-czeska oraz polskie zainteresowania dziejami Czech i stosunków polsko-czeskich w badaniach okresu średniowiecza u progu XXI wieku

---

Historia Slavorum Occidentis 1(1), 9-15

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANTONI BARCIAK

WSPÓŁPRACA POLSKO-CZESKA ORAZ POLSKIE ZAINTERESOWANIA DZIEJAMI CZECH I STOSUNKÓW POLSKO-CZESKICH W BADANIACH OKRESU ŚREDNIOWIECZA U PROGU XXI WIEKU

W 1995 r. (a więc przed piętnastoma laty) wydana została przez działającą wówczas Stałą Wspólną Polsko-Czeską Komisję Nauk Humanistycznych przy Ministerstwie Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwie Szkolnictwa, Młodzieży i Kultury Fizycznej Republiki Czeskiej obszerna praca zbiorowa pod redakcją R. Gładkiewicza i M. Myški, składająca się z dwóch części: czeskiej i polskiej, zawierająca podsumowanie badań w ostatnim 30-leciu w naukach historycznych i filologicznych¹. Jest tam także podsumowanie polskich badań dziejów Czech i stosunków polsko-czeskich w średniowieczu pióra W. Iwańczaka oraz podsumowanie czeskich badań dziejów Polski i czesko-polskich związków m.in. we wspomnianym okresie napisane przez V. Wolfa i M. Šmerdę. Podobne opracowanie dla kolejnego dziesięciolecia obejmujące zasadniczo lata 1992–2002 ukazało się w 2009 r.² Są tam także podobne podsumowania odnośnie archeologii i historii średniowiecznej pióra archeologów i mediewistów polskich i czeskich.

Po upływie bez mała dziesięciu lat zostały przygotowane podobne podsumowania takich badań minionej dekady, z tym że opracowanie to nie ukazało się dotąd drukiem. I tym razem autorem podsumowania polskich badań

---

¹ *Česká polonistika a polská bohemistika. Polskie badania bohemistyczne i czeskie badania polonistyczne w ostatnim trzydziestoleciu*. Nauki historyczne i filologiczne, red. R. Gładkiewicz, M. Myška, Praha 1995.

² *Česká polonistika a polská bohemistika na prelomu století. Czeska polonistika i polska bohemistika na przełomie stuleci*, red. M. Borák, R. Gładkiewicz, Praga 2009.

nad średniowieczem za ten okres był W. Iwańczak. Mam nadzieję, że materiały te zostaną jednak kiedyś opublikowane. Uwzględniając oba opracowania, do oceny pozostaje nam perspektywa ostatnich lat, pierwszych lat XXI wieku, zatem dość krótkiego odcinka czasu.

Zgodnie z przyjętymi założeniami, zważywszy przy tym na wspomniane opracowania, celem niniejszego artykułu nie jest jednak próba kolejnego podsumowywania badań czy to polskich, czy też czeskich. Chodziło nam bardziej o spojrzenie na nasze wspólne problemy w badaniach wzajemnych związków i dziejów naszych krajów. Chodziło także o wytyczenie kierunków badań, jak i możliwości wzajemnej współpracy.

Można jednoznacznie stwierdzić, że w Polsce nie maleje zainteresowanie dziejami Czech i stosunków polsko-czeskich w najstarszym okresie historycznym, czyli w średniowieczu. Można nawet mówić o rozwoju tych badań. Problematyka czeska jest też coraz częściej tematem prac zaawansowych, jak choćby np. doktoraty. Podobnie zresztą w Czechach obserwujemy zainteresowanie dziejami Polski i stosunków czesko-polskich. Ważnym i łączącym tematem w tych badaniach jest budzący coraz większe zainteresowanie w Czechach Śląsk i jego dzieje. Ziemia ta łączy zatem historyków polskich i czeskich, zaś jej dzieje i losy inspirują do wspólnych działań. W ramach tych badań dochodziło już do przykładowej, bezpośredniej i konkretnej współpracy polsko-czeskiej, a jednym z owoców tej współpracy są m.in. Regesty górnośląskie³, których drugi tom jest gotowy do druku, czy też monumentalne dwujęzyczne opracowanie polsko-czeskie historyków sztuki *Śląsk perła w Czeskiej Koronie*⁴.

Ważnym forum wymiany poglądów są różne konferencje naukowe, w których uczestniczą historycy polscy i czescy i które stały się już pewną tradycją, a którym z reguły towarzyszą interesujące dyskusje. Takie konferencje, niegdyś raczej wyjątkowe, stają się obecnie coraz bardziej powszechną formą wymiany poglądów. Warto wymienić tu przynajmniej te najważniejsze, odbywane cyklicznie i regularnie. Rozpocząć należy od przypomnienia, że po polskiej stronie działa od lat bardzo pozytywnie postrzegana i oceniana Komisja Dziejów Czech i Stosunków Polsko-Czeskich Komitetu Nauk Historycznych

---

³ *Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku*, t. I (do 1400 r.), red. A. Barciak, K. Müller. Wrocław-Opava 2004.

⁴ *Śląsk perła w Koronie Czeskiej. Trzy okresy świetności w relacjach artystycznych Śląska i Czech*, red. A. Niedzielenko, V. Vlnas, Praha 2006 (wyszło równocześnie w dwóch wersjach językowych).

PAN, organizująca co dwa lata konferencje naukowe, z udziałem czeskich historyków, wydająca regularnie materiały z tych spotkań drukiem. Warto tu przytoczyć tematy ostatnich kilku spotkań: *Polaków i Czechów wizerunek wzajemny (X–XVII w.)* (2000 r.)⁵; *Polacy w Czechach Czesi w Polsce X–XVIII wiek* (2002 r.)⁶; *Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej* (2004 r.)⁷; *Rola komunikacji i przestrzeni w średniowiecznych i wczesnonowożytnych dziejach Czech i Polski* (2006 r.)⁸; *Wspólnoty małe i duże w dziejach Czech i Polski* (2008 r.). Członkami wspomnianej komisji są polscy historycy, w liczbie w tej chwili bodaj 26, i jest to jedna z liczniejszych komisji wspomnianego Komitetu Nauk Historycznych. Koncentruje się ona na starszych dziejach do końca XVIII w. Dodać tutaj należy, że nowszymi dziejami zajmowała się odrębna komisja rangi ministerialnej, która ostatnio zakończyła swoją działalność.

Innym terenem spotkań są organizowane przez Instytut Historii UAM w Poznaniu a od 2004 r. przez Pracownię Bohemistyczną, działającą przy wspomnianym Instytucie i kierowaną przez prof. J. Dobosza wraz z Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, doroczne konferencje naukowe z udziałem historyków czeskich, poświęcone średniowieczu, zwłaszcza zaś dziejom Czech, Polski i wzajemnych stosunków. Wśród rozważanych zwykle na tle porównawczym problemów były takie jak: *Przemysłidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii* (2004 r.)⁹; *Kościół w monarchiach Przemysłidów i Piastów* (2006 r.)¹⁰ Co dwa lata przybierają one postać *Forum młodych mediewistów*¹¹. Materiały z tych konferencji ukazują się drukiem.

---

⁵ *Polaków i Czechów wizerunek wzajemny (X–XVII w.)*, red. W. Iwańczak, R. Gładkiewicz, Wrocław–Warszawa 2004.

⁶ *Polacy w Czechach Czesi w Polsce X–XVIII wiek*, red. H. Gmiterek, W. Iwańczak, Lublin 2004.

⁷ *Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*, red. A. Barciak, W. Iwańczak, Katowice 2006.

⁸ *Rola komunikacji i przestrzeni w średniowiecznych i wczesnonożytnych dziejach Czech i Polski*, red. A. Paner, W. Iwańczak, Gdańsk 2008.

⁹ *Przemysłidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii*, red. J. Dobosz, Poznań 2006.

¹⁰ *Kościół w monarchiach Przemysłidów i Piastów*, red. J. Dobosz, Poznań 2009.

¹¹ Por. *Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediewistów*, red. J. Dobosz, J. Kujawiński, M. Matla-Kozłowska, Poznań 2007; *Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów*, red. J. Dobosz, J. Kujawiński, M. Matla-Kozłowska, Poznań 2009.

Kolejnym forum prezentacji wyników badań i dyskusji z udziałem historyków czeskich są organizowane od 14 lat międzynarodowe konferencje zarbrańskie pod hasłem „*Kultura Europy Środkowej*”. Również materiały z tych konferencji regularnie są publikowane i jest ich już tak wiele, że trudno je tu wymieniać.

Wspomnieć też należy o toruńskich konferencjach poświęconych zakonowi rycerskim, w których z reguły uczestniczą też historycy z Czech, podobnie jak organizowanych kiedyś także w Toruniu konferencjach genealogicznych.

Pozwoliłem sobie na wymienienie najważniejszych, nie rosząc sobie pretensji do wyczerpania całej długiej listy mniej już systematycznych, często okolicznościowych, naukowych spotkań organizowanych nie tylko przez historyków. Jednym z nich była np. konferencja o Wrocławiu w Czechach i o Czechach we Wrocławiu, organizowana przez Zakład Bohemistyki Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego¹². Można zatem powiedzieć, że naukowe konferencje organizowane w obu naszych krajach, na których spotykają się historycy czescy i polscy, stanowią dobrą płaszczyznę wymiany myśli i doświadczeń, oddziaływując również inspirująco. Forum współpracy polsko-czeskiej może także stanowić założone stosunkowo niedawno Polsko-Czeskie Towarzystwo Naukowe.

W Polsce zainteresowanie czeskimi sprawami i stosunkami polsko-czeskimi w okresie średniowiecza przejawia się tradycyjnie w kilku już ośrodkach prowadzących badania czeskie. Do tych tradycyjnych zaliczyć należy oczywiście Warszawę, Poznań, Kraków, Wrocław, Katowice, Lublin (obydwa uniwersytety). Na mapie tej pojawiają się też nowe ośrodki, jak Gdańsk czy Opole.

Badania takie podejmowane są, co należy podkreślić i co budzi nadzieję, przez nowe kadry młodych historyków. Obserwujemy przy tym jakby większe zainteresowanie starszym okresem, głównie do wieku XIII włącznie. Dodać należy, że ukazały się w ostatnich latach ważne prace odnoszące się do wczesnych czeskich dziejów, takie jak chociażby praca M. R. Pauka o możnowładztwie czeskim¹³, obszerne studium A. Pleszczyńskiego o czeskim Wyszehradzie¹⁴,

---

¹² Wrocław w Czechach Czesi we Wrocławiu. *Literatura-język-kultura*, red. Z. Tarajło-Lipowska, J. Malicki, Wrocław 2003.

¹³ M.R. Pauk, *Działalność fundacyjna możnowładztwa czeskiego i jej uwarunkowania społeczne (XI-XIII wiek)*, Kraków-Warszawa 2000.

¹⁴ A. Pleszczyński, *Przestrzeń i polityka. Studium rezydencji władcy wcześniejszego średniowiecza. Przykład czeskiego Wyszehradu*, Lublin 2000.

praca J. A. Sobiesiak o Bolesławie II¹⁵, rozprawa M. Matli-Kozłowskiej o pierwszych Przemysłidach i ich państwie¹⁶.

Zdecydowanie mniejsze wydaje się natomiast zainteresowanie schyłkiem średniowiecza. Nie podejmując się pełniejszej oceny badań dla tego okresu, wskazać chciałem jedynie na główne tendencje badawcze po polskiej stronie. Niniejszy numer czasopisma stwarza bowiem dobrą okazję, by zastanowić się nad zagadnieniem, w jakim kierunku idą i w jakim kierunku winny iść polskie badania nad dziejami Czech i stosunków polsko-czeskich.

Obserwując publikacje z ostatnich tylko lat, wyłączając oczywiście liczne jednak artykuły, można powiedzieć, że polskie badania zdają się koncentrować bardziej na społeczeństwie czeskim, choć nie był to jedyny kierunek badawczy. Tak więc badania nad społeczeństwem wiejskim w Czechach i ruchami religijnymi kontynuował S. Bylina¹⁷. Dwaj warszawscy historycy młodszego pokolenia zajęli się szlachtą i możnowładztwem. Działalnością fundacyjną możnowładztwa, o czym już wspomniano, zajął się M.R. Pauk, zaś K. Kowalewski funkcjonowaniem różnych grup szlachty czeskiej w systemie lennym.¹⁸ Do innego już nurtu należą: bardzo dobrze osadzona w źródłach rozprawa N. Miki, przedstawiająca rywalizacje po spadku po Babenbergach¹⁹, oraz rozprawa D. Leśniewskiej przedstawiająca problem kolonizacji niemieckiej i kolonizacji na prawie niemieckim w Czechach i na Morawach w świetle historiografii²⁰, a także praca J. Elbanowskiego o stosunkach politycznych Piastów, Luksemburgów i Wittelsbachów w pierwszej połowie XIV w.²¹ W czeskim przekładzie wyszła też praca W. Iwańczaka o ideale rycerza w czeskim piśmiennictwie XIV w.²² Wspomnieć wreszcie należy o bardziej popularnych ujęciach dziejów dynastii Przemysłidów oraz dynastii Luksemburgów w Cze-

---

¹⁵ J.A. Sobiesiak, *Bolesław II Przemysłoda (+ 999)*, Kraków 2006.

¹⁶ M. Matli-Kozłowska, *Pierwsi Przemysłidzi i ich państwo (od X do połowy XI wieku)*, Poznań 2008.

¹⁷ S. Bylina, *Na skraju lewicy husyckiej*, Warszawa 2005.

¹⁸ K. Kowalewski, *Rycerze włódcy panosze. Ludzie systemu lennego w średniowiecznych Czechach*, Warszawa 2009.

¹⁹ N. Miki, *Walka o spadek po Babenbergach 1246-1278*, Racibórz 2008.

²⁰ D. Leśniewska, *Kolonizacja niemiecka i na prawie niemieckim w średniowiecznych Czechach i na Morawach w świetle historiografii*, Poznań-Marburg 2004.

²¹ J. Elbanowski, *Stosunki polityczne między Piastami a Luksemburgami i Wittelsbachami w pierwszej połowie XIV wieku*, Toruń 2002.

²² W. Iwańczak, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001.

chach, których autorką jest A. Paner²³. Napisała ona także obszerną rozprawę o Janie Žižce z Tracnova²⁴. Ostatnio wreszcie wyszła obszerna praca J. Smoluchy poświęcona polityce kurii rzymskiej za pontyfikatu Piusa II m.in. wobec Czech²⁵. Wspomnieć należy wreszcie o publikacji wydanej wprawdzie w Czeskim Cieszynie, napisanej jednak na Uniwersytecie Jagiellońskim, przez ucznia tej uczelni B. Małysza, a dotyczącej najstarszej czeskiej relacji podróżniczej z drugiej połowy XV w.²⁶

Należałoby zwrócić uwagę na liczne publikacje B. Czechowicza, dziś pracownika Uniwersytetu w Hradec Kralove, podejmującego się ich właściwie na dwóch płaszczyznach: historii i historii sztuki oraz problemów śląskich, ukazującego przy tym wpływy czeskie na tym terenie i nieunikającego problemów czeskiej przeszłości²⁷. Zagadnieniem czeskich wpływów w dziedzinie sztuki na Śląsku, wnosząc wiele istotnych ustaleń, zajmowali się także wrocławscy historycy sztuki, a dowodem na to jest wspomniana już publikacja *Śląsk perła w czeskiej koronie*.

Przedstawione uwagi nie wyczerpują problematyki polskich badań nad dziejami Czech i stosunków polsko-czeskich w późnym średniowieczu. Mogą stanowić co najwyżej wskazówkę bibliograficzną.

Okres XIV i XV w., a więc schyłku średniowiecza, wzajemnych stosunków w tym okresie, pozostaje jednak nadal słabo rozpoznany. Zwracano już na to niejednokrotnie uwagę. Niewątpliwie poświęcić mu należy więcej miejsca. Słabo zwłaszcza mamy rozpoznane wzajemne wpływy kulturalne. Mało nadal wiemy o powiązaniach kulturalnych i czeskich oddziaływaniach na ziemię polskie. Stąd rola wspomnianych już opracowań polskich historyków sztuki. Dalej na solidne opracowanie czeka zagadnienie wpływów husytyzmu na Śląsku oraz roli i wpływów na tej ziemi Macieja Korwina, niedosłego króla Czech.

---

²³ A. Paner, *Luksemburgowie w Czechach. Historia polityczna ziem czeskich w latach 1310–1437*, Gdańsk 2004.

²⁴ A. Paner, *Jan Žižka z Tracnova*, Gdańsk 2002.

²⁵ J. Smolucha, *Polityka kurii rzymskiej za pontyfikatu Piusa II (1458–1464) wobec Czech i krajów sąsiednich. Z dziejów dyplomacji papieskiej w XV wieku*, Kraków 2008.

²⁶ B. Małysz, *Najstarsza czeska relacja podróżnicza. Poselstwo Jerzego z Podiebradów do Francji w roku 1464 w świetle dziennika Jarosława*, Czeski Cieszyn 2004.

²⁷ Por. m.in. B. Czechowicz, *Ars nostrum. Prace z historii sztuki i kultury*, Wrocław 2008; idem, *Między katedrą a ratuszem. Polityczne uwarunkowania sztuki Wrocławia u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2008.

The Czech-Polish Scientific Cooperation and Polish Interest in Czech Medieval History and Polish-Czech Relations in the Middle Ages at the Beginning of the Twentieth First Century

It was fifteen years ago, when a thirty-year retrospective of Polish and Czech historical and philological research was published. Unfortunately until now we do not have any similar resume for the last decade. The author does not summarize the research works conducted over past ten years, although he focuses on new publications. He rather pays his attention on shared research topics referring to Polish-Czech relations in medieval times. He also defines new research proposals and platforms for scientific co-operation. It is also worth emphasizing that in Poland there is undiminished interest in early medieval Czech history and Polish-Czech relations in that period.

Thus we may observe various aspects and forms of cooperation. E.g. there are publishing projects like „Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku” or „Śląsk perła w Czeskiej Koronie” (Silesia – A Pearl in the Bohemian Crown). Polish and Czech historians meet each other during conferences organized by Komisja Dziejów Czech i Stosunków Polsko-Czeskich PAN (Commission of Czech History and Polish-Czech Relations/ Polish Academy of Sciences). They also attend conferences in Gnesno (every two years it takes form of Polish-Czech Young Medievalists Forum) and Zabrze (conference cycle: „Central European Culture”). An interesting platform for cooperation might be recently founded Polish-Czech Scientific Society. Czech history and history of Polish-Czech relations gradually becomes a part of university teaching programmes and is represented in research programmes of scientific institutions. It all resulted in growing number of scientific publications.